



Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)

της 11ης Δεκεμβρίου 2014*

«Προδικαστική παραπομπή — Θεωρήσεις εισόδου, άσυλο, μετανάστευση και λοιπές πολιτικές απόψεις της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων — Οδηγία 2008/115/ΕΚ — Επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών — Αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας — Δικαίωμα παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας να τύχει ακροάσεως πριν από την έκδοση αποφάσεως που ενδέχεται να θίξει τα συμφέροντά του — Απόφαση επιστροφής — Δικαίωμα ακροάσεως πριν από την έκδοση της αποφάσεως επιστροφής — Περιεχόμενο του δικαιώματος αυτού»

Στην υπόθεση C-249/13,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ που υπέβαλε το tribunal administratif de Pau (Γαλλία) με απόφαση της 30ής Απριλίου 2013, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 6 Μαΐου 2013, στο πλαίσιο της δίκης

Khaled Boudjlida

κατά

Préfet des Pyrénées-Atlantiques,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους T. von Danwitz, πρόεδρο τμήματος, C. Vajda, A. Rosas (εισηγητή), E. Juhász και D. Šváby, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Wathelet

γραμματέας: V. Tourrès, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 8ης Μαΐου 2014,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- ο K. Boudjlida, εκπροσωπούμενος από τους M. Massou dit Labaquère και M. Zouine, avocats,
- η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους G. de Bergues, D. Colas και F.-X. Bréchet, καθώς και την B. Beaupère-Manokha,
- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Langer και την M. Bulterman,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τις M. Κοντού-Durande και D. Maidani,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 25ης Ιουνίου 2014,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 6 της οδηγίας 2008/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΕ L 348, σ. 98), καθώς και του δικαιώματος ακροάσεως σε οποιαδήποτε διαδικασία.
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του K. Boudjlida, παρανόμως διαμένοντος Αλγερινού υπηκόου, και του préfet des Pyrénées-Atlantiques, σχετικά με απόφαση του δεύτερου, της 15ης Ιανουαρίου 2013, η οποία υποχρεώνει τον K. Boudjlida να εγκαταλείψει τη γαλλική επικράτεια, προβλέπουσα προθεσμία 30 ημερών για οικειοθελή αναχώρηση και ορίζουσα ως χώρα προορισμού την Αλγερία (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Οι αιτιολογικές σκέψεις 4, 6 και 24 της οδηγίας 2008/115 έχουν ως εξής:
 - «(4) Θα πρέπει να θεσπισθούν σαφείς, διαφανείς και δίκαιοι κανόνες για τη χάραξη μιας αποτελεσματικής πολιτικής περί επιστροφής, απαραίτητο στοιχείο για την καλή διαχείριση της μεταναστευτικής πολιτικής.

[...]

 - (6) Τα κράτη μέλη θα πρέπει να μεριμνούν ώστε η παύση της παράνομης παραμονής υπηκόων τρίτων χωρών να διενεργείται με δίκαιη και διαφανή διαδικασία. Σύμφωνα με τις γενικές αρχές του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι αποφάσεις δυνάμει της παρούσας οδηγίας θα πρέπει να λαμβάνονται κατά περίπτωση και να βασίζονται σε αντικειμενικά κριτήρια που να συνεπάγονται ότι η εκτίμηση θα πρέπει να υπερβαίνει το απλό γεγονός της παράνομης διαμονής [...]

[...]

 - (24) Η παρούσα οδηγία σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις αρχές που αναγνωρίζονται ιδίως από τον Χάρτη [των] Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [στο εξής: Χάρτης].»
- 4 Το άρθρο 1 της εν λόγω οδηγίας, που επιγράφεται «Αντικείμενο», προβλέπει τα ακόλουθα:

«Η παρούσα οδηγία θεσπίζει τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες που εφαρμόζουν τα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών, σύμφωνα με τα θεμελιώδη δικαιώματα, ως γενικές αρχές του κοινοτικού και του διεθνούς δικαίου, συμπεριλαμβανομένων των υποχρεώσεων προστασίας των προσφύγων και των υποχρεώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα.»

- 5 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα εξής:
- «Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στους παρανόμως διαμένοντες στο έδαφος κράτους μέλους υπηκόους τρίτης χώρας.»
- 6 Το άρθρο 3 της οδηγίας 2008/115, που επιγράφεται «Ορισμοί», προβλέπει τα ακόλουθα:
- «Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:
- [...]
- 2) “παράνομη παραμονή”: παρουσία στο έδαφος κράτους μέλους υπηκόου τρίτης χώρας που δεν πληροί, ή δεν πληροί πλέον, τις προϋποθέσεις [...] εισόδου, παραμονής ή διαμονής στο εν λόγω κράτος μέλος
- [...]
- 4) “απόφαση επιστροφής”: διοικητική ή δικαστική απόφαση ή πράξη με την οποία κηρύσσεται ή αναφέρεται ως παράνομη η παραμονή υπηκόου τρίτης χώρας και του επιβάλλεται ή αναφέρεται υποχρέωση επιστροφής
- [...]».
- 7 Το άρθρο 5 της ίδιας οδηγίας, που επιγράφεται «Μη επαναπροώθηση, βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού, οικογενειακή ζωή και κατάσταση της υγείας», ορίζει τα εξής:
- «Κατά την εφαρμογή της παρούσας οδηγίας, τα κράτη μέλη λαμβάνουν δεόντως υπόψη:
- α) τα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού,
- β) την οικογενειακή ζωή,
- γ) την κατάσταση της υγείας του συγκεκριμένου υπηκόου τρίτης χώρας,
- και τηρούν την αρχή της μη επαναπροώθησης.»
- 8 Το άρθρο 6 της ίδιας οδηγίας, που τιτλοφορείται «Απόφαση επιστροφής», έχει ως εξής:
- «1. Τα κράτη μέλη εκδίδουν απόφαση επιστροφής για υπηκόους τρίτης χώρας που διαμένουν παράνομα στο έδαφός τους, με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που προβλέπονται στις παραγράφους 2 έως 5.
2. Οι υπήκοοι τρίτων χωρών, οι οποίοι διαμένουν παρανόμως στο έδαφος κράτους μέλους και διαθέτουν έγκυρο τίτλο διαμονής ή άλλη άδεια που παρέχει δικαίωμα παραμονής και έχει εκδοθεί από άλλο κράτος μέλος, υποχρεούνται να μεταβαίνουν αμέσως στο έδαφος αυτού του άλλου κράτους μέλους. Σε περίπτωση μη συμμόρφωσης του υπηκόου τρίτης χώρας με την παρούσα απαίτηση ή όταν η άμεση αναχώρηση του υπηκόου τρίτης χώρας απαιτείται από λόγους εθνικής ασφάλειας ή δημόσιας τάξης, εφαρμόζεται η παράγραφος 1.
3. Τα κράτη μέλη μπορούν να μην εκδίδουν απόφαση επιστροφής για υπήκοο τρίτης χώρας που διαμένει παρανόμως στο έδαφός τους, εφόσον άλλο κράτος μέλος αναλαμβάνει τον εν λόγω υπήκοο τρίτης χώρας δυνάμει διμερών συμφωνιών ή διευθετήσεων που ισχύουν κατά την ημερομηνία έναρξης ισχύος της παρούσας οδηγίας. Στην περίπτωση αυτή, το κράτος μέλος που αναλαμβάνει τον συγκεκριμένο υπήκοο τρίτης χώρας εφαρμόζει την παράγραφο 1.
- »

4. Τα κράτη μέλη μπορούν να αποφασίσουν, ανά πάσα στιγμή, να χορηγήσουν αυτόνομη άδεια διαμονής ή άλλη άδεια που παρέχει δικαίωμα παραμονής για λόγους φιλευσπλαχνίας, ανθρωπιστικούς ή άλλους λόγους, σε υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος διαμένει παράνομα στο έδαφός τους. Στην περίπτωση αυτή, δεν εκδίδεται απόφαση επιστροφής. Εφόσον η απόφαση επιστροφής έχει ήδη εκδοθεί, τότε αυτή ανακαλείται ή αναστέλλεται για τη διάρκεια ισχύος του τίτλου διαμονής ή άλλης άδειας που παρέχει δικαίωμα παραμονής.
5. Εφόσον εκκρεμεί διαδικασία ανανέωσης τίτλου διαμονής ή οποιασδήποτε άλλης άδειας που παρέχει δικαίωμα παραμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, ο οποίος διαμένει παράνομα στο έδαφος κράτους μέλους, τότε το εν λόγω κράτος μέλος εξετάζει το ενδεχόμενο να μην εκδώσει απόφαση επιστροφής έως ότου ολοκληρωθεί η εκκρεμούσα διαδικασία, με την επιφύλαξη της παραγράφου 6.
6. Η παρούσα οδηγία δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να λαμβάνουν απόφαση ως προς τη λήξη της νόμιμης παραμονής μαζί με απόφαση επιστροφής και/ή απόφαση απομάκρυνσης και/ή απαγόρευση εισόδου, στο πλαίσιο ατομικής διοικητικής ή δικαστικής απόφασης ή πράξης, όπως προβλέπεται στην εθνική τους νομοθεσία, με την επιφύλαξη των δικονομικών εγγυήσεων του Κεφαλαίου III και δυνάμει άλλων συναφών διατάξεων του κοινοτικού και εθνικού δικαίου.»
- 9 Το άρθρο 7 της οδηγίας 2008/115, το οποίο επιγράφεται «Οικειοθελής αναχώρηση», ορίζει τα εξής:
- «1. Η απόφαση περί επιστροφής προβλέπει κατάλληλο χρονικό διάστημα για την οικειοθελή αναχώρηση που κυμαίνεται μεταξύ επτά και τριάντα ημερών, με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που αναφέρονται στις παραγράφους 2 και 4. [...]
2. Εφόσον απαιτείται, τα κράτη μέλη μπορούν να παρατείνουν την προθεσμία οικειοθελούς αναχώρησης για κατάλληλο χρονικό διάστημα, λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικές περιστάσεις της συγκεκριμένης περίπτωσης, όπως τη διάρκεια της παραμονής, την ύπαρξη παιδιών που φοιτούν σε σχολείο και την ύπαρξη άλλων οικογενειακών και κοινωνικών δεσμών.
- [...]»
- 10 Το άρθρο 12 της οδηγίας 2008/115, που επιγράφεται «Μορφή», ορίζει στις παραγράφους του 1 και 2 τα ακόλουθα:
- «1. Οι αποφάσεις επιστροφής και —εάν έχουν εκδοθεί— οι αποφάσεις απαγόρευσης εισόδου και οι αποφάσεις απομάκρυνσης εκδίδονται εγγράφως και περιλαμβάνουν τους νομικούς και πραγματικούς λόγους καθώς και πληροφορίες για τα διαθέσιμα ένδικα μέσα.
- [...]
2. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν, κατόπιν αιτήματος, τη γραπτή ή προφορική μετάφραση των βασικών σημείων των αποφάσεων επιστροφής, κατά τα αναφερόμενα στην παράγραφο 1, συμπεριλαμβανομένων πληροφοριών σχετικά με τα διαθέσιμα ένδικα μέσα, σε γλώσσα που κατανοεί ή θεωρείται ευλόγως ότι κατανοεί ο υπήκοος τρίτης χώρας.»
- 11 Το άρθρο 13 της οδηγίας αυτής, που τιτλοφορείται «Ένδικα μέσα», προβλέπει τα ακόλουθα:
- «1. Στον ενδιαφερόμενο υπήκοο τρίτης χώρας διατίθεται αποτελεσματικό ένδικο μέσο το οποίο του επιτρέπει να προσφεύγει κατά των αποφάσεων που αφορούν την επιστροφή ή να ζητεί την επανεξέτασή τους, όπως αναφέρεται στο άρθρο 12, παράγραφος 1, ενώπιον αρμόδιας δικαστικής ή διοικητικής αρχής ή αρμόδιου οργάνου που απαρτίζεται από μέλη αμερόληπτα και απολαύοντα εχέγγυα ανεξαρτησίας.

[...]

3. Ο ενδιαφερόμενος υπήκοος τρίτης χώρας δύναται να ζητεί νομικές συμβουλές, εκπροσώπηση από δικηγόρο και, εν ανάγκη, γλωσσική συνδρομή.

4. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι η απαραίτητη νομική αρωγή ή/και εκπροσώπηση παρέχεται κατόπιν αιτήσεως δωρεάν σύμφωνα με την ισχύουσα εθνική νομοθεσία ή τις διατάξεις περί νομικής αρωγής και δύναται να ορίζουν ότι η δωρεάν νομική αρωγή ή/και εκπροσώπηση υπόκειται στους όρους του άρθρου 15, παράγραφοι 3 έως 6, της οδηγίας 2005/85/ΕΚ.»

Το γαλλικό δίκαιο

12 Το άρθρο L. 511-1 του κώδικα περί της εισόδου και της διαμονής των αλλοδαπών και του δικαιώματος ασύλου, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο 2011-672, της 16ης Ιουνίου 2011, περί μεταναστεύσεως, κοινωνικής εντάξεως και ιθαγένειας (*JORF* της 17ης Ιουνίου 2011, σ. 10290, στο εξής: *Ceseda*), ορίζει τα εξής:

«I. Η διοικητική αρχή δύναται να υποχρεώσει αλλοδαπό μη υπήκοο κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης [...], ο οποίος δεν είναι μέλος της οικογένειας τέτοιου υπηκόου κατά την έννοια των σημείων 4° και 5° του άρθρου L. 121-1, να εγκαταλείψει τη γαλλική επικράτεια οσάκις τελεί σε μία από τις κατωτέρω καταστάσεις:

[...]

4° Αν ο αλλοδαπός δεν έχει ζητήσει την ανανέωση του προσωρινού τίτλου διαμονής του και παρέμεινε εντός της γαλλικής επικράτειας μετά τη λήξη της ισχύος του τίτλου αυτού·

[...]

Η απόφαση που επιβάλλει στον αλλοδαπό να εγκαταλείψει τη γαλλική επικράτεια αιτιολογείται. Δεν απαιτείται αιτιολογία χωριστή από εκείνη της αποφάσεως που αφορά τη διαμονή στις περιπτώσεις που προβλέπονται από τα σημεία 3° και 5° της παρούσας παραγράφου I, υπό την επιφύλαξη, ενδεχομένως, της παραθέσεως των λόγων της εφαρμογής των παραγράφων II και III.

Η απόφαση περί εγκαταλείψεως της γαλλικής επικράτειας καθορίζει τη χώρα προς την οποία θα σταλεί ο αλλοδαπός σε περίπτωση αυτεπάγγελτης εκτελέσεως της αποφάσεως.

II. Για να συμμορφωθεί προς την απόφαση που τον υποχρεώνει να εγκαταλείψει τη γαλλική επικράτεια, ο αλλοδαπός διαθέτει προθεσμία [30] ημερών από της κοινοποίησής της και μπορεί να ζητήσει, προς τούτο, βοήθεια για την επιστροφή του στη χώρα καταγωγής του. Λαμβάνοντας υπόψη την προσωπική κατάσταση του αλλοδαπού, η διοικητική αρχή μπορεί να χορηγήσει, κατ' εξαίρεση, προθεσμία οικειοθελούς αναχωρήσεως υπερβαίνουσα τις [30] ημέρες.

[...]

13 Το άρθρο L. 512-1, I, του *Ceseda* ορίζει τα εξής:

«Ο αλλοδαπός που έχει αποτελέσει αντικείμενο αποφάσεως με την οποία επιβάλλεται υποχρέωση εγκαταλείψεως της γαλλικής επικράτειας και ο οποίος διαθέτει την προθεσμία οικειοθελούς αναχωρήσεως η οποία αναφέρεται στο πρώτο εδάφιο της παραγράφου II του άρθρου L. 511-1 μπορεί, εντός προθεσμίας [30] ημερών από της κοινοποίησεως της αποφάσεως, να ζητήσει από το διοικητικό δικαστήριο την ακύρωση της αποφάσεως αυτής, καθώς και την ακύρωση της αποφάσεως που αφορά τη διαμονή, της αποφάσεως που μνημονεύει τη χώρα προορισμού και της αποφάσεως περί απαγορεύσεως της επιστροφής στη γαλλική επικράτεια, που συνοδεύουν ενδεχομένως την πρώτη απόφαση. [...]

Ο αλλοδαπός μπορεί να ζητήσει τη χορήγηση του ευεργετήματος δικαστικής αρωγής το αργότερο έως την άσκηση της προσφυγής ακυρώσεως. Το διοικητικό δικαστήριο αποφαινεται επί της αιτήσεως εντός τριών μηνών από της υποβολής της.

[...]»

- 14 Το άρθρο L. 512-3, δεύτερο εδάφιο, του *Ceseda* ορίζει τα ακόλουθα:

«Η απόφαση που επιβάλλει υποχρέωση εγκαταλείψεως της γαλλικής επικράτειας δεν μπορεί να αποτελέσει το αντικείμενο αυτεπάγγελτης εκτελέσεως ούτε πριν από την εκπνοή της προθεσμίας οικειοθελούς αναχωρήσεως ή, αν δεν έχει οριστεί τέτοια προθεσμία, πριν από την εκπνοή της 48ωρης προθεσμίας από της κοινοποιήσεώς της διά της διοικητικής οδού, ούτε προτού το διοικητικό δικαστήριο αποφανθεί, αν η υπόθεση έχει αχθεί ενώπιόν του. Ο αλλοδαπός ενημερώνεται με έγγραφη κοινοποίηση για την υποχρέωσή του να εγκαταλείψει τη γαλλική επικράτεια.»

- 15 Το άρθρο L.742-7 του *Ceseda* έχει ως εξής:

«Ο αλλοδαπός του οποίου η αίτηση για αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα ή για παροχή επικουρικής προστασίας έχει οριστικώς απορριφθεί και στον οποίο δεν μπορεί να επιτραπεί η παραμονή στη χώρα δυνάμει άλλου τίτλου οφείλει να εγκαταλείψει τη γαλλική επικράτεια, άλλως λαμβάνεται κατ' αυτού μέτρο απομακρύνσεως κατά τον τίτλο I του βιβλίου V και του επιβάλλονται, ενδεχομένως, οι κυρώσεις που προβλέπονται στο κεφάλαιο I του τίτλου II του βιβλίου VI.»

- 16 Το άρθρο 24 του νόμου 2000-321, της 12ης Απριλίου 2000, σχετικά με τα δικαιώματα των πολιτών στις σχέσεις τους με τη διοίκηση (*JORF* της 13ης Απριλίου 2000, σ. 5646), ορίζει τα εξής:

«Με εξαίρεση τις περιπτώσεις όπου εκδίδεται απόφαση κατόπιν αιτήσεως, οι ατομικές αποφάσεις που πρέπει να είναι αιτιολογημένες κατ' εφαρμογήν των άρθρων 1 και 2 του νόμου 79-587 της 11ης Ιουλίου 1979, για την αιτιολόγηση των πράξεων της διοικήσεως και τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ διοικήσεως και κοινού, εκδίδονται μόνον αφού δοθεί στον ενδιαφερόμενο η δυνατότητα να διατυπώσει γραπτές παρατηρήσεις και ενδεχομένως προφορικές αν το ζητήσει. Ο ενδιαφερόμενος μπορεί να επικουρείται ή να εκπροσωπείται από δικηγόρο της επιλογής του. Η διοικητική αρχή δεν υποχρεούται να ικανοποιεί όσες αιτήσεις ακροάσεως εμφανίζονται καταχρηστικές λόγω του ότι υποβάλλονται σε μεγάλο αριθμό, επανειλημμένως ή συστηματικώς.

Οι διατάξεις του προηγούμενου εδαφίου δεν έχουν εφαρμογή:

[...]

3° στις αποφάσεις για τις οποίες ο νόμος προβλέπει ειδική κατ' αντιμωλία διαδικασία.

[...]»

- 17 Το *Conseil d'État* έκρινε, με την από 19 Οκτωβρίου 2007 γνωμοδότησή του, ότι, συμφώνως προς το άρθρο 24, 3°, του νόμου 2000-321, της 12ης Απριλίου 2000, σχετικά με τα δικαιώματα των πολιτών στις σχέσεις τους με τη διοίκηση, το άρθρο 24 του νόμου αυτού δεν τυγχάνει εφαρμογής σε αποφάσεις που επιβάλλουν υποχρέωση εγκαταλείψεως της γαλλικής επικράτειας, καθόσον, μέσω της προβλέψεως στον *Ceseda* ειδικών δικονομικών εγγυήσεων, βούληση του νομοθέτη ήταν να προσδιορίσει το σύνολο των κανόνων διοικητικής διαδικασίας και δικονομίας στους οποίους υπόκειται η έκδοση και η εκτέλεση των αποφάσεων αυτών.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 18 Ο Κ. Boudjlida, Αλγερινός υπήκοος, εισήλθε στη Γαλλία στις 26 Σεπτεμβρίου 2007 για να πραγματοποιήσει ανώτερες σπουδές. Διέμεινε νομίμως στη γαλλική επικράτεια δυνάμει άδειας διαμονής με την ένδειξη «φοιτητής», η οποία ανανεωνόταν κατ' έτος. Η τελευταία ανανέωση αφορούσε το χρονικό διάστημα από 1η Νοεμβρίου 2011 έως 31 Οκτωβρίου 2012.
- 19 Ο Κ. Boudjlida δεν ζήτησε την ανανέωση της τελευταίας άδειας διαμονής του ούτε ζήτησε μεταγενεστέρως τη χορήγηση νέας άδειας διαμονής.
- 20 Ενόσω βρισκόταν σε κατάσταση παρανόμως διαμένοντος στη γαλλική επικράτεια, ο Κ. Boudjlida ζήτησε, στις 7 Ιανουαρίου 2013, να εγγραφεί ως αυτοαπασχολούμενος στην *Union de recouvrement des cotisations de sécurité sociale et d'allocations familiales* προκειμένου να συστήσει πολύ μικρή επιχείρηση στον τομέα της μηχανικής.
- 21 Όταν προσήλθε σε συνάντηση που όρισε ο εν λόγω οργανισμός, στις 15 Ιανουαρίου 2013, ο Κ. Boudjlida κλήθηκε, λόγω της παράνομης καταστάσεώς του, από τις υπηρεσίες της συνοριακής αστυνομίας να παρουσιαστεί στα γραφεία τους είτε αυθημερόν είτε το πρωί της επομένης προκειμένου να εξεταστεί το νόμιμο της διαμονής του.
- 22 Στις 15 Ιανουαρίου 2013, ο Κ. Boudjlida ανταποκρίθηκε αυτοβούλως στην κλήση αυτή και εξετάστηκε από τις υπηρεσίες αυτές σχετικά με την κατάστασή του από πλευράς του δικαιώματος διαμονής του στη Γαλλία.
- 23 Η συνέντευξη, η οποία διήρκεσε 30 λεπτά, αφορούσε την αίτησή του να εγγραφεί ως αυτοαπασχολούμενος, τις περιστάσεις της αφίξεώς του στη Γαλλία στις 26 Σεπτεμβρίου 2007, τις συνθήκες της έκτοτε διαμονής του ως φοιτητή, την οικογενειακή του κατάσταση και το κατά πόσον θα δεχόταν να εγκαταλείψει τη γαλλική επικράτεια αν η νομαρχία εξέδιδε σχετική απόφαση.
- 24 Κατά το πέρας της συνεντεύξεως αυτής, ο *préfet des Pyrénées-Atlantiques* εξέδωσε, στις 15 Ιανουαρίου 2013, κατ' εφαρμογήν του άρθρου L. 511-1 του *Ceseda*, την προσβαλλόμενη απόφαση. Στον Κ. Boudjlida γνωστοποιήθηκαν τα ένδικα μέσα που διέθετε κατά της αποφάσεως αυτής και οι προθεσμίες ασκήσεώς τους.
- 25 Στις 18 Φεβρουαρίου 2013, ο Κ. Boudjlida άσκησε ενώπιον του *tribunal administratif de Pau* προσφυγή ακυρώσεως της εν λόγω αποφάσεως. Καταρχάς, επικαλέστηκε τον πλημμελή χαρακτήρα της διαδικασίας που κατέληξε στην έκδοση της αποφάσεως αυτής, για τον λόγο ότι, κατά παραβίαση των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης, δεν του παρασχέθηκε, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας αυτής, η δυνατότητα λυσιτελούς ακροάσεως. Περαιτέρω, κατά τον Κ. Boudjlida, η προσβαλλόμενη απόφαση πάσχει πλάνη περί το δίκαιο, καθόσον, λαμβανομένων υπόψη της κοινωνικής ενσωματώσεώς του στη Γαλλία, της πανεπιστημιακής του πορείας και της παρουσίας στη Γαλλία δύο θείων του πανεπιστημιακών καθηγητών, θίγει δυσανάλογα την ιδιωτική του ζωή. Τέλος, η προθεσμία οικειοθελούς αναχωρήσεως 30 ημερών, που τάχθηκε με την απόφαση αυτή, είναι υπερβολικά σύντομη για κάποιον που έχει διαμείνει στη χώρα επί χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των πέντε ετών.
- 26 Ο *préfet des Pyrénées-Atlantiques* υπερασπίστηκε τη νομιμότητα της εν λόγω αποφάσεως υποστηρίζοντας ότι ο Κ. Boudjlida, μην έχοντας ζητήσει, σύμφωνα με τις διατάξεις του *Ceseda*, την ανανέωση της τελευταίας άδειας διαμονής του κατά τους δύο τελευταίους μήνες πριν από τη λήξη της ισχύος της άδειας αυτής, ήταν παρανόμως διαμένων κατά την ημερομηνία εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως. Το δικαίωμα ακροάσεως του Κ. Boudjlida έγινε σεβαστό και η προσβαλλόμενη απόφαση είναι, τόσο από νομικής απόψεως όσο και από απόψεως πραγματικών περιστατικών, επαρκώς αιτιολογημένη. Εξάλλου, δεν υπήρξε πλάνη περί το δίκαιο. Συγκεκριμένα, η υποχρέωση εγκαταλείψεως της γαλλικής επικράτειας είναι θεμελιωμένη οσάκις, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο ενδιαφερόμενος, υπήκοος τρίτης χώρας, είναι παρανόμως διαμένων. Επιπλέον,

δεδομένου ότι ο K. Boudjlida δεν έχει στη Γαλλία οικογενειακούς δεσμούς ισχυρότερους από εκείνους που έχει στη χώρα καταγωγής του, δεν τίγεται δυσανάλογα η εκ μέρους του άσκηση του δικαιώματός του στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή. Άλλωστε, η προθεσμία που χορηγήθηκε στον K. Boudjlida για να εγκαταλείψει τη χώρα, η οποία αντιστοιχεί στη συνήθως τασσόμενη προθεσμία, είναι επαρκής δεδομένου ότι δεν προβλήθηκε καμία ιδιαίτερη περίπτωση που να δικαιολογεί τη χορήγηση μεγαλύτερης προθεσμίας.

27 Υπό τις συνθήκες αυτές, το tribunal administratif de Pau αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) α) Ποιο είναι το περιεχόμενο του δικαιώματος ακροάσεως ενός παρανόμως διαμένοντος αλλοδαπού υπηκόου τρίτης χώρας σε βάρος του οποίου πρόκειται να εκδοθεί απόφαση επιστροφής, το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 41 του [Χάρτη];
- β) Ειδικότερα, περιλαμβάνεται στο εν λόγω δικαίωμα το δικαίωμα του ενδιαφερομένου να μπορεί να εξετάσει όλα τα στοιχεία που προβάλλονται εναντίον του σχετικά με το δικαίωμα διαμονής του, να εκφράσει την άποψή του, προφορικά ή γραπτώς, κατόπιν επαρκούς χρόνου σκέψεως και να τύχει της αρωγής συμβούλου της επιλογής του;
- 2) Πρέπει, ενδεχομένως, να προσαρμοστεί ή να περιοριστεί το περιεχόμενο αυτό, λαμβανομένου υπόψη του εξυπηρετούντος γενικό συμφέρον σκοπού της πολιτικής περί επιστροφής που εκτίθεται στην οδηγία [2008/115];
- 3) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, ποιες αναπροσαρμογές πρέπει να γίνουν δεκτές και σύμφωνα με ποια κριτήρια πρέπει να καθοριστούν;»

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 28 Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το δικαίωμα ακροάσεως σε οποιαδήποτε διαδικασία έχει την έννοια ότι περιλαμβάνει, για παρανόμως διαμένοντα υπήκοο τρίτης χώρας για τον οποίο πρόκειται να εκδοθεί απόφαση επιστροφής, το δικαίωμα να του παρασχεθεί η δυνατότητα να αναλύσει το σύνολο των εναντίον του στοιχείων επί των οποίων η αρμόδια εθνική αρχή προτίθεται να στηρίξει αυτή την απόφαση, το δικαίωμα να του παρασχεθεί επαρκής χρόνος σκέψεως πριν υποβάλει τις παρατηρήσεις του και το δικαίωμα να τύχει της επικουρίας συμβούλου της επιλογής του κατά την ακρόασή του.
- 29 Πρέπει, καταρχάς, να παρατηρηθεί ότι, στο κεφάλαιο III, που τιτλοφορείται «Διαδικαστικές εγγυήσεις», η οδηγία 2008/115 καθορίζει τις τυπικές προϋποθέσεις στις οποίες υπόκεινται οι αποφάσεις επιστροφής, οι οποίες πρέπει, μεταξύ άλλων, να εκδίδονται εγγράφως και να αιτιολογούνται, και υποχρεώνει τα κράτη μέλη να εξασφαλίζουν αποτελεσματικά ένδικα μέσα κατά των αποφάσεων αυτών. Ωστόσο, η οδηγία αυτή δεν διευκρινίζει αν, και υπό ποιες συνθήκες, πρέπει να εξασφαλίζεται το δικαίωμα ακροάσεως των υπηκόων τρίτων χωρών πριν από την έκδοση αποφάσεως επιστροφής που τους αφορά (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, απόφαση Mukarubega, C-166/13, EU:C:2014:2336, σκέψεις 40 και 41).
- 30 Στο μέτρο που το αιτούν δικαστήριο επικαλέστηκε με το πρώτο ερώτημά του το δικαίωμα ακροάσεως που προβλέπεται στο άρθρο 41 του Χάρτη, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας συνιστά θεμελιώδη αρχή του δικαίου της Ένωσης, με την οποία συνδέεται στενά το δικαίωμα ακροάσεως σε οποιαδήποτε διαδικασία (αποφάσεις Kamino International Logistics, C-129/13, EU:C:2014:2041, σκέψη 28, καθώς και Mukarubega, EU:C:2014:2336, σκέψη 42).

- 31 Το δικαίωμα ακροάσεως σε οποιαδήποτε διαδικασία κατοχυρώνεται σήμερα όχι μόνον από τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη, τα οποία εγγυώνται τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας καθώς και του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη στο πλαίσιο κάθε ένδικης διαδικασίας, αλλά επίσης και από το άρθρο 41 του εν λόγω Χάρτη, το οποίο διασφαλίζει το δικαίωμα σε χρηστή διοίκηση. Η παράγραφος 2 του εν λόγω άρθρου 41 προβλέπει ότι το δικαίωμα σε χρηστή διοίκηση περιλαμβάνει, ιδίως, το δικαίωμα κάθε προσώπου σε προηγούμενη ακρόαση πριν ληφθεί ατομικό μέτρο εις βάρος του (αποφάσεις *Kamino International Logistics*, EU:C:2014:2041, σκέψη 29, καθώς και *Mukarubega*, EU:C:2014:2336, σκέψη 43).
- 32 Όπως το Δικαστήριο υπενθύμισε στη σκέψη 67 της αποφάσεως *YS* κ.λπ. (C-141/12 και C-372/12, EU:C:2014:2081), από το γράμμα του άρθρου 41 του Χάρτη προκύπτει σαφώς ότι αυτό δεν απευθύνεται στα κράτη μέλη, αλλά μόνο στα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, απόφαση *Cicala*, C-482/10, EU:C:2011:868, σκέψη 28).
- 33 Ως εκ τούτου, ο αιτούμενος άδεια διαμονής δεν μπορεί να αντλήσει από το άρθρο 41, παράγραφος 2, στοιχείο α', του Χάρτη δικαίωμα ακροάσεως σε κάθε σχετική με την αίτησή του διαδικασία (απόφαση *Mukarubega*, EU:C:2014:2336, σκέψη 44).
- 34 Αντιθέτως, το εν λόγω δικαίωμα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των δικαιωμάτων άμυνας, τα οποία συνιστούν γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης (απόφαση *Mukarubega*, EU:C:2014:2336, σκέψη 45).
- 35 Συνεπώς, προκειμένου να δοθεί απάντηση στο πρώτο ερώτημα, πρέπει να ερμηνευθεί το δικαίωμα ακροάσεως σε οποιαδήποτε διαδικασία, όπως αυτό ισχύει στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/115 και, ιδίως, του άρθρου 6 της οδηγίας αυτής.
- 36 Το δικαίωμα ακροάσεως εγγυάται σε όλους τη δυνατότητα να καθιστούν γνωστή, λυσιτελώς και ουσιαστικώς, την άποψή τους κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας και πριν την έκδοση οποιασδήποτε αποφάσεως που θα μπορούσε να επηρεάσει δυσμενώς τα συμφέροντά τους (βλ. μεταξύ άλλων, αποφάσεις *M.*, C-277/11, EU:C:2012:744, σκέψη 87 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, καθώς και *Mukarubega*, EU:C:2014:2336, σκέψη 46).
- 37 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, ο κανόνας ότι στον αποδέκτη μιας βλαπτικής αποφάσεως πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα να διατυπώσει τις παρατηρήσεις του πριν ληφθεί η απόφαση αυτή αποσκοπεί στο να είναι η αρμόδια αρχή σε θέση να λάβει λυσιτελώς υπόψη όλα τα στοιχεία που ασκούν επιρροή. Για να εξασφαλίσει την αποτελεσματική προστασία του ενδιαφερομένου, ο κανόνας αυτός αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στην παροχή προς τον ενδιαφερόμενο της δυνατότητας να διορθώσει ένα λάθος ή να προβάλει στοιχεία σχετικά με την προσωπική του κατάσταση που συνηγορούν υπέρ του να ληφθεί ή να μη ληφθεί η απόφαση ή να έχει αυτή το τάδε ή το δείνα περιεχόμενο (βλ. αποφάσεις *Sorropé*, C-349/07, EU:C:2008:746, σκέψη 49, και *Mukarubega*, EU:C:2014:2336, σκέψη 47).
- 38 Το εν λόγω δικαίωμα συνεπάγεται επίσης την υποχρέωση της διοικήσεως να μελετά με τη δέουσα προσοχή τις παρατηρήσεις του ενδιαφερομένου, εξετάζοντας με επιμέλεια και αμεροληψία όλα τα κρίσιμα στοιχεία της συγκεκριμένης υποθέσεως και αιτιολογώντας εμπεριστατωμένως την απόφασή της (βλ. αποφάσεις *Technische Universität München*, C-269/90, EU:C:1991:438, σκέψη 14, και *Sorropé*, EU:C:2008:746, σκέψη 50), καθόσον η υποχρέωση παραθέσεως αρκούντως εξειδικευμένης και συγκεκριμένης αιτιολογίας στην απόφαση, ώστε να παρέχεται στον ενδιαφερόμενο η δυνατότητα να κατανοήσει τους λόγους απορρίψεως της αιτήσεώς του, αποτελεί το αναγκαίο συμπλήρωμα της αρχής του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας (απόφαση *M.*, EU:C:2012:744, σκέψη 88).
- 39 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, ο σεβασμός του δικαιώματος ακροάσεως επιβάλλεται ακόμα και όταν η εφαρμοστέα κοινοτική νομοθεσία δεν προβλέπει ρητώς μια τέτοια διατύπωση (βλ. αποφάσεις *Sorropé*, EU:C:2008:746, σκέψη 38· *M.*, EU:C:2012:744, σκέψη 86, καθώς και *G.* και *R.*, C-383/13 PPU, EU:C:2013:533, σκέψη 32).

- 40 Η υποχρέωση σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας των αποδεκτών αποφάσεων οι οποίες θίγουν αισθητώς τα συμφέροντά τους βαρύνει, καταρχήν, τις διοικητικές αρχές των κρατών μελών όταν αυτές λαμβάνουν μέτρα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης (απόφαση G. και R., EU:C:2013:533, σκέψη 35).
- 41 Όταν δεν καθορίζονται από το δίκαιο της Ένωσης ούτε οι συνθήκες υπό τις οποίες πρέπει να διασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας των υπηκόων τρίτων χωρών που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις νόμιμης διαμονής ούτε οι συνέπειες της προσβολής των δικαιωμάτων αυτών, εναπόκειται στο εθνικό δίκαιο ο καθορισμός των εν λόγω συνθηκών και συνεπειών, αρκεί τα μέτρα που θεσπίζονται προς την κατεύθυνση αυτή να είναι της ίδιας τάξεως με εκείνα που ισχύουν για τους ιδιώτες σε ανάλογες καταστάσεις εθνικού δικαίου (αρχή της ισοδυναμίας) και να μην καθιστούν πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχονται από την έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας) (απόφαση Mukarubega, EU:C:2014:2336, σκέψη 51 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 42 Αυτές οι επιταγές ισοδυναμίας και αποτελεσματικότητας εκφράζουν τη γενική υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίζουν τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας τα οποία οι πολίτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης, ιδίως όσον αφορά τον καθορισμό των διαδικαστικών προϋποθέσεων (απόφαση Mukarubega, EU:C:2014:2336, σκέψη 52 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 43 Εντούτοις, επίσης κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας, δεν συνιστούν απόλυτες προνομίες, αλλά μπορούν να ενέχουν περιορισμούς, υπό τον όρον ότι οι περιορισμοί αυτοί ανταποκρίνονται πράγματι σε σκοπούς γενικού συμφέροντος που επιδιώκει το επίμαχο μέτρο και δεν αποτελούν, λαμβανομένου υπόψη του επιδιωκόμενου σκοπού, υπέρμετρη και επαχθή επέμβαση θίγουσα την ίδια την ουσία των ούτως διασφαλιζόμενων δικαιωμάτων (αποφάσεις Alassini κ.λπ., C-317/08 έως C-320/08, EU:C:2010:146, σκέψη 63· G. και R., EU:C:2013:533, σκέψη 33, καθώς και Texdata Software, C-418/11, EU:C:2013:588, σκέψη 84).
- 44 Εφόσον το αιτούν δικαστήριο διερωτάται σχετικά με το περιεχόμενο του δικαιώματος ακροάσεως στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/115, πρέπει, πρώτον, να υπομνησθούν οι ακόλουθες γενικές σκέψεις.
- 45 Ο τρόπος με τον οποίο παρανόμως διαμένων σε κράτος μέλος υπήκοος τρίτης χώρας πρέπει να μπορεί να ασκήσει το δικαίωμα ακροάσεως πριν από τη λήψη αποφάσεως επιστροφής πρέπει να εκτιμάται με γνώμονα τον σκοπό της οδηγίας 2008/115, που συνίσταται στην αποτελεσματική διαδικασία επιστροφής των παρανόμως διαμενόντων σε κράτος μέλος υπηκόων τρίτων χωρών στη χώρα καταγωγής τους (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, απόφαση Achughbabian, C-329/11, EU:C:2011:807, σκέψη 30).
- 46 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, άπαξ και διαπιστωθεί το παράνομο της διαμονής, οι αρμόδιες εθνικές αρχές οφείλουν, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/115 και με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που προβλέπονται στο άρθρο 6, παράγραφοι 2 έως 5, της οδηγίας αυτής, να εκδίδουν απόφαση επιστροφής (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, αποφάσεις El Dridi, C-61/11 PPU, EU:C:2011:268, σκέψη 35· Achughbabian, EU:C:2011:807, σκέψη 31, και Mukarubega, EU:C:2014:2336, σκέψη 57).
- 47 Συνεπώς, το δικαίωμα ακροάσεως πριν από τη λήψη αποφάσεως επιστροφής αποσκοπεί στο να παρέχεται στον ενδιαφερόμενο η δυνατότητα να εκφράσει την άποψή του σχετικά με το νόμιμο της διαμονής του και την τυχόν εφαρμογή των εξαιρέσεων από τα οριζόμενα στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας, οι οποίες προβλέπονται από το άρθρο 6, παράγραφοι 2 έως 5, της οδηγίας αυτής.

- 48 Περαιτέρω, όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 64 των προτάσεών του, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 5 της οδηγίας 2008/115, που επιγράφεται «Μη επαναπροώθηση, βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού, οικογενειακή ζωή και κατάσταση της υγείας», τα κράτη μέλη, όταν εφαρμόζουν την οδηγία αυτή, οφείλουν, αφενός, να λαμβάνουν δεόντως υπόψη τα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού, την οικογενειακή ζωή και την κατάσταση της υγείας του ενδιαφερομένου υπηκόου τρίτης χώρας καθώς και, αφετέρου, να τηρούν την αρχή της μη επαναπροωθήσεως.
- 49 Επομένως, όταν η αρμόδια εθνική αρχή προτίθεται να εκδώσει απόφαση επιστροφής, οφείλει υποχρεωτικά να τηρεί τις υποχρεώσεις που επιβάλλονται από το άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115 και να ακούει ως προς το ζήτημα αυτό την άποψη του ενδιαφερομένου.
- 50 Συναφώς, στον ενδιαφερόμενο εναπόκειται να συνεργαστεί με την αρμόδια εθνική αρχή κατά την ακρόασή του ώστε να της παράσχει όλες τις κρίσιμες πληροφορίες σχετικά με την προσωπική και οικογενειακή του κατάσταση και, ειδικότερα, τις πληροφορίες που μπορούν να δικαιολογήσουν τη μη έκδοση αποφάσεως επιστροφής.
- 51 Τέλος, το δικαίωμα ακροάσεως πριν από την έκδοση αποφάσεως επιστροφής συνεπάγεται υποχρέωση των αρμοδίων εθνικών αρχών να επιτρέπουν στον ενδιαφερόμενο να εκφράσει την άποψή του σχετικά με τις λεπτομέρειες του τρόπου επιστροφής του, δηλαδή την προθεσμία αναχωρήσεως και τον οικειοθελή ή καταναγκαστικό χαρακτήρα της επιστροφής. Ειδικά από το άρθρο 7 της οδηγίας 2008/115, η παράγραφος 1 του οποίου προβλέπει κατάλληλη προθεσμία επτά έως τριάντα ημερών για την αναχώρηση από το εθνικό έδαφος στην περίπτωση οικειοθελούς αναχωρήσεως, προκύπτει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν, εν ανάγκη, να παρατείνουν, δυνάμει της παραγράφου 2 του άρθρου αυτού, αυτή την προθεσμία για κατάλληλο χρονικό διάστημα, λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικές περιστάσεις της εκάστοτε περιπτώσεως, όπως η διάρκεια της διαμονής, η ύπαρξη παιδιών που φοιτούν σε σχολείο και η ύπαρξη άλλων οικογενειακών και κοινωνικών δεσμών.
- 52 Πρέπει, δεύτερον, να εξεταστεί ιδιαίτερος αν το δικαίωμα ακροάσεως, όπως αυτό ισχύει στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/115 και, ειδικότερα, του άρθρου 6 της εν λόγω οδηγίας, ενέχει, για παρανόμως διαμένοντα υπήκοο τρίτης χώρας για τον οποίο πρόκειται να εκδοθεί απόφαση επιστροφής, το δικαίωμα να αναλύσει το σύνολο των εναντίον του στοιχείων επί των οποίων η αρμόδια εθνική αρχή προτίθεται να στηρίξει αυτή την απόφαση, πράγμα που προϋποθέτει ότι η εθνική διοικητική αρχή τού γνωστοποιεί τα στοιχεία αυτά εκ των προτέρων και του παρέχει επαρκή χρόνο σκέψεως για να προετοιμάσει την ακρόασή του, καθώς και το δικαίωμα να τύχει της επικουρίας συμβούλου της επιλογής του κατά την ακρόαση αυτή.
- 53 Όσον αφορά, πρώτον, την εκ μέρους της αρμόδιας εθνικής αρχής γνωστοποίηση, πριν από την έκδοση αποφάσεως επιστροφής, της προθέσεώς της να εκδώσει τέτοια απόφαση, των στοιχείων επί των οποίων η αρχή αυτή προτίθεται να στηρίξει την απόφαση αυτή και τη χορήγηση χρόνου σκέψεως στον ενδιαφερόμενο, επιβάλλεται, καταρχάς, η διαπίστωση ότι η οδηγία 2008/115 δεν θεσπίζει τέτοιους διαδικαστικούς κανόνες επιτρέποντες την αντιλογία.
- 54 Περαιτέρω, στη σκέψη 60 της αποφάσεως Mukarubega (EU:C:2014:2336), το Δικαστήριο έκρινε ότι, δεδομένου ότι η απόφαση επιστροφής συνδέεται στενά, δυνάμει της οδηγίας 2008/115, με τη διαπίστωση του παράνομου χαρακτήρα της διαμονής, το δικαίωμα ακροάσεως δεν μπορεί να έχει την έννοια ότι η αρμόδια εθνική αρχή που προτίθεται να εκδώσει, έναντι παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας, ταυτοχρόνως απόφαση διαπιστώνουσα την παράνομη διαμονή και απόφαση επιστροφής, υποχρεούται οπωσδήποτε να παράσχει δυνατότητα ακροάσεως στον ενδιαφερόμενο, ώστε αυτός να μπορέσει να εκφράσει την άποψή του ειδικώς ως προς τη δεύτερη αυτή απόφαση, εφόσον ο ενδιαφερόμενος είχε τη δυνατότητα να εκθέσει λυσιτελώς και αποτελεσματικώς την άποψή του όσον αφορά τον παράνομο χαρακτήρα της διαμονής του και τους λόγους που μπορούν να δικαιολογήσουν, δυνάμει του εθνικού δικαίου, τη μη έκδοση αποφάσεως επιστροφής εκ μέρους της εν λόγω αρχής.

- 55 Επομένως, το δικαίωμα ακροάσεως πριν από την έκδοση αποφάσεως επιστροφής δεν έχει την έννοια ότι η εν λόγω αρχή υποχρεούται να αναγγείλει στον παρανόμως διαμένοντα υπήκοο τρίτης χώρας, πριν από την ακρόαση που οργανώνεται ενόψει της εκδόσεως της εν λόγω αποφάσεως, ότι σχεδιάζει να εκδώσει γι' αυτόν απόφαση επιστροφής, να του γνωστοποιήσει τα στοιχεία επί των οποίων προτίθεται να στηρίξει την απόφαση αυτή ή ακόμα να του χορηγήσει χρόνο σκέψεως προτού αυτός διατυπώσει τις παρατηρήσεις του, αλλά ότι ο υπήκοος αυτός πρέπει να έχει τη δυνατότητα να εκθέσει λυσιτελώς και αποτελεσματικώς την άποψή του όσον αφορά τον παράνομο χαρακτήρα της διαμονής του και τους λόγους που μπορούν να δικαιολογήσουν, δυνάμει του εθνικού δικαίου, τη μη έκδοση αποφάσεως επιστροφής εκ μέρους της εν λόγω αρχής.
- 56 Πάντως, επισημαίνεται ότι, όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 69 των προτάσεών του, πρέπει να γίνει δεκτή εξαίρεση στην περίπτωση που υπήκοος τρίτης χώρας δεν μπορεί ευλόγως να υποπτευθεί τα στοιχεία που μπορούν να προβληθούν εις βάρος του ή δεν είναι αντικειμενικώς σε θέση να απαντήσει σ' αυτά αν δεν προβεί προηγουμένως σε ορισμένες εξακριβώσεις ή ενέργειες, ιδίως προς συγκέντρωση δικαιολογητικών εγγράφων.
- 57 Εν πάση περιπτώσει, όπως επισήμανε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ο ενδιαφερόμενος παρανόμως διαμένων υπήκοος τρίτης χώρας θα έχει την ευκαιρία να αμφισβητήσει την εκ μέρους της διοικήσεως εκτίμηση της καταστάσεώς του, εφόσον το επιθυμεί, στο πλαίσιο ένδικης διαδικασίας.
- 58 Πράγματι, το άρθρο 12, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/115, που περιλαμβάνεται στο περί διαδικαστικών εγγυήσεων κεφάλαιο III της ως άνω οδηγίας, προβλέπει την υποχρέωση των κρατών μελών να εκδίδουν τις αποφάσεις τους περί επιστροφής εγγράφως και να αναφέρουν τους πραγματικούς και νομικούς λόγους καθώς και πληροφορίες για τα διαθέσιμα ένδικα μέσα. Τα κυριότερα στοιχεία των εν λόγω αποφάσεων μεταφράζονται, εν ανάγκη, γραπτώς ή προφορικώς, υπό τους όρους που προβλέπονται στο άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής. Οι εγγυήσεις αυτές, συνδυαζόμενες με εκείνες που απορρέουν από το δικαίωμα στην άσκηση αποτελεσματικής προσφυγής, που προβλέπεται στο άρθρο 13 της εν λόγω οδηγίας, εξασφαλίζουν την προάσπιση και την άμυνα του ενδιαφερομένου έναντι αποφάσεως που θίγει τα συμφέροντά του.
- 59 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι το δικαίωμα ακροάσεως πριν από την έκδοση αποφάσεως επιστροφής πρέπει να παρέχει στην αρμόδια εθνική αρχή τη δυνατότητα να εξετάσει τον φάκελο κατά τρόπον ώστε να λάβει απόφαση εν πλήρη γνώσει της καταστάσεως και να αιτιολογήσει την απόφαση αυτή δεόντως, ούτως ώστε να μπορέσει ο ενδιαφερόμενος να ασκήσει εγκύρως το δικαίωμα προσφυγής στη δικαιοσύνη.
- 60 Εν προκειμένω, στην υπόθεση της κύριας δίκης, από τα πρακτικά της ακροάσεως του Κ. Boudjlida εκ μέρους των υπηρεσιών της συνοριακής αστυνομίας προκύπτει ότι κλήθηκε, στις 15 Ιανουαρίου 2013, να παρουσιαστεί στα γραφεία των υπηρεσιών αυτών είτε αυθημερόν είτε το πρωί της επομένης, προκειμένου να «εξεταστεί το δικαίωμα διαμονής [του]». Παρουσιαζόμενος μόνος, οικειοθελώς και αυθημερόν στις εν λόγω υπηρεσίες προκειμένου να τύχει ακροάσεως, ο Κ. Boudjlida παραιτήθηκε από την προθεσμία μιας ημέρας που του χορηγήθηκε και από το δικαίωμά του να ζητήσει τη συνδρομή νομικού συμβούλου.
- 61 Από τα πρακτικά προκύπτει επίσης ότι ο Κ. Boudjlida γνώριζε ότι η ισχύς της άδειας διαμονής του είχε λήξει στις 31 Οκτωβρίου 2012 και δεν αγνοούσε ότι, εφόσον δεν είχε ζητήσει την ανανέωση της άδειας διαμονής του, τελούσε έκτοτε σε κατάσταση παράνομης διαμονής στη Γαλλία. Εξάλλου, οι αστυνομικές υπηρεσίες πληροφόρησαν ρητώς τον Κ. Boudjlida ότι υπήρχε πιθανότητα να εκδοθεί απόφαση επιστροφής εις βάρος του και τον ερώτησαν σχετικά με το αν θα δεχόταν να εγκαταλείψει τη γαλλική επικράτεια σε περίπτωση εκδόσεως σχετικής αποφάσεως. Ο Κ. Boudjlida απάντησε στην ερώτηση αυτή ότι δεχόταν «να αναμείνει στους χώρους υποδοχής του κοινού την απάντηση της νομαρχίας του Pau, η οποία είτε θα τον καλούσε να εγκαταλείψει τη Γαλλία, είτε θα διέτασσε την τοποθέτησή του σε κέντρο κρατήσεως, είτε θα τον καλούσε να τακτοποιήσει την κατάστασή του».

- 62 Κατά συνέπεια, ο K. Boudjlida ενημερώθηκε για τους λόγους της ακροάσεώς του και γνώριζε το θέμα της καθώς και τις ενδεχόμενες συνέπειές της. Εξάλλου, η ακρόαση περιεστράφη σαφώς γύρω από τις πληροφορίες που ήταν κρίσιμες και αναγκαίες για την εφαρμογή της οδηγίας 2008/115, στο πλαίσιο του σεβασμού του δικαιώματος ακροάσεως του ενδιαφερομένου.
- 63 Πράγματι, κατά τη συνέντευξη με τις αστυνομικές υπηρεσίες, ο K. Boudjlida ερωτήθηκε, μεταξύ άλλων, για την ταυτότητά του, την ιθαγένειά του, την προσωπική του κατάσταση, το παράνομο της διαμονής του στη Γαλλία, τις διοικητικές διατυπώσεις στις οποίες είχε προβεί προς τον σκοπό της νομιμοποίησης της διαμονής του, τη συνολική διάρκεια της διαμονής του στη Γαλλία, τις παλαιότερες άδειες διαμονής του, την ακαδημαϊκή και καθηγητική του σταδιοδρομία, τους πόρους του, την οικογενειακή του κατάσταση στη Γαλλία και στην Αλγερία. Οι αστυνομικές αρχές τον ερώτησαν αν δεχόταν να εγκαταλείψει τη γαλλική επικράτεια σε περίπτωση που ο préfet des Pyrénées-Atlantiques εξέδιδε απόφαση επιστροφής. Εξάλλου, στο μέτρο που ο K. Boudjlida ερωτήθηκε, μεταξύ άλλων, για τη διάρκεια της διαμονής του στη Γαλλία, τις σπουδές του στη Γαλλία και τους οικογενειακούς δεσμούς του στη Γαλλία, του παρασχέθηκε η δυνατότητα να εκθέσει, λυσιτελώς και αποτελεσματικώς, την άποψή του τόσο για την οικογενειακή ζωή του, σύμφωνα με το άρθρο 5, στοιχείο β', της οδηγίας 2008/115, όσο και για την τυχόν εφαρμογή των κριτηρίων που επιτρέπουν την παράταση της προθεσμίας οικειοθελούς αναχωρήσεως δυνάμει του άρθρου 7, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας, και, συνεπώς, ακούστηκε η άποψή του σχετικά με τις λεπτομέρειες του τρόπου επιστροφής του.
- 64 Όσον αφορά, δεύτερον, το κατά πόσον το δικαίωμα ακροάσεως, όπως αυτό ισχύει στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/115, περιλαμβάνει το δικαίωμα σε επικουρία από δικηγόρο κατά την ακρόαση, πρέπει να παρατηρηθεί ότι το δικαίωμα νομικής αρωγής προβλέπεται στο άρθρο 13 της οδηγίας αυτής μόνο μετά την έκδοση της αποφάσεως επιστροφής και μόνον στο πλαίσιο προσφυγής κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον της αρμόδιας δικαστικής ή διοικητικής αρχής ή αρμόδιου οργάνου που απαρτίζεται από μέλη αμερόληπτα και απολαμβάνοντας εχέγγυα ανεξαρτησίας. Κατά το εν λόγω άρθρο 13, παράγραφος 4, υπό ορισμένες περιστάσεις, είναι δυνατή η παροχή δωρεάν νομικής αρωγής κατόπιν αιτήσεως του ενδιαφερομένου.
- 65 Πάντως, παρανόμως διαμένων υπήκοος τρίτης χώρας μπορεί πάντοτε να προσφύγει, με δικά του έξοδα, στις υπηρεσίες νομικού συμβούλου ώστε να τύχει της επικουρίας του κατά την ακρόασή του από τις αρμόδιες εθνικές αρχές, υπό τον όρον ότι η άσκηση του δικαιώματος αυτού δεν επηρεάζει την εύρυθμη διεξαγωγή της διαδικασίας επιστροφής και δεν διακυβεύει την αποτελεσματική εφαρμογή της εν λόγω οδηγίας.
- 66 Εν προκειμένω, στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο K. Boudjlida δεν φαίνεται να ζήτησε, κατά την ακρόασή του, επικουρία από νομικό σύμβουλο.
- 67 Τέλος, στο μέτρο που ο K. Boudjlida και η Επιτροπή αναφέρθηκαν στη σύντομη, τριαντάλεπτη, διάρκεια της επίμαχης στην υπόθεση της κύριας δίκης ακρόαση, πρέπει να παρατηρηθεί ότι το ζήτημα κατά πόσον η διάρκεια της ακροάσεως παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας ασκεί επιρροή από πλευράς σεβασμού του δικαιώματος ακροάσεως, όπως αυτό ισχύει στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/115, δεν είναι καθοριστικής σημασίας. Πράγματι, εκείνο που έχει σημασία είναι το κατά πόσον στον υπήκοο αυτό παρασχέθηκε η δυνατότητα να διατυπώσει επαρκώς την άποψή του ως προς τη νομιμότητα της διαμονής του και την προσωπική του κατάσταση, πράγμα το οποίο, όσον αφορά τον K. Boudjlida, προκύπτει από τα εκτιθέμενα ανωτέρω στις σκέψεις 62 έως 64 της παρούσας αποφάσεως.
- 68 Βάσει του συνόλου των προεκτεθεισών σκέψεων, στο πρώτο ερώτημα προσήκει η απάντηση ότι το δικαίωμα ακροάσεως σε οποιαδήποτε διαδικασία, όπως αυτό ισχύει στο πλαίσιο της οδηγίας αυτής και, ιδίως, του άρθρου της 6, έχει την έννοια ότι περιλαμβάνει το δικαίωμα του παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας να εκφράσει, πριν από την έκδοση αποφάσεως επιστροφής που

τον αφορά, την άποψή του σχετικά με τη νομιμότητα της διαμονής του, την τυχόν εφαρμογή των άρθρων 5 και 6, παράγραφοι 2 έως 5, της εν λόγω οδηγίας, καθώς και τις λεπτομέρειες του τρόπου επιστροφής του.

- 69 Αντιθέτως, το δικαίωμα ακροάσεως σε οποιαδήποτε διαδικασία, όπως αυτό ισχύει στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/115 και, ιδίως, του άρθρου 6 της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι δεν υποχρεώνει την αρμόδια εθνική αρχή ούτε να προειδοποιήσει τον υπήκοο αυτόν, πριν από την ακρόαση που οργανώνεται ενόψει της εκδόσεως της εν λόγω αποφάσεως, ότι προτίθεται να εκδώσει έναντι αυτού απόφαση επιστροφής ούτε να του γνωστοποιήσει τα στοιχεία επί των οποίων σχεδιάζει να στηρίξει την απόφαση αυτή ούτε να του παράσχει χρόνο σκέψεως για να διατυπώσει τις παρατηρήσεις του, εφόσον ο εν λόγω υπήκοος έχει τη δυνατότητα να διατυπώσει, λυσιτελώς και αποτελεσματικώς, την άποψή του σχετικά με το παράνομο της διαμονής του και τους λόγους που δύναται να δικαιολογήσουν, δυνάμει του εθνικού δικαίου, τη μη έκδοση αποφάσεως επιστροφής εκ μέρους της αρχής αυτής.
- 70 Το δικαίωμα ακροάσεως σε οποιαδήποτε διαδικασία, όπως αυτό ισχύει στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/115 και, ιδίως, του άρθρου 6 της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι ο παρανόμως διαμένων υπήκοος τρίτης χώρας μπορεί να προσφύγει, πριν από την έκδοση, εκ μέρους της αρμόδιας εθνικής αρχής, αποφάσεως επιστροφής που τον αφορά, στις υπηρεσίες νομικού συμβούλου ώστε να τύχει της επικουρίας του κατά την ακρόασή του από την αρχή αυτή, υπό τον όρον ότι η άσκηση του δικαιώματος αυτού δεν επηρεάζει την εύρυθμη διεξαγωγή της διαδικασίας επιστροφής και δεν διακυβεύει την αποτελεσματική εφαρμογή της οδηγίας 2008/115.
- 71 Πάντως, το δικαίωμα ακροάσεως σε οποιαδήποτε διαδικασία, όπως αυτό ισχύει στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/115 και, ιδίως, του άρθρου 6 της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη να αναλαμβάνουν τα βάρη της επικουρίας αυτής στο πλαίσιο της νομικής αρωγής.

Επί του δευτέρου και του τρίτου ερωτήματος

- 72 Δεδομένης της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα, παρέλκει η απάντηση στο δεύτερο και στο τρίτο ερώτημα.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 73 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπύπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πέμπτο τμήμα) αποφαινεται:

Το δικαίωμα ακροάσεως σε οποιαδήποτε διαδικασία, όπως αυτό ισχύει στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών, και, ιδίως, του άρθρου 6 της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι περιλαμβάνει το δικαίωμα του παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας να εκφράσει, πριν από την έκδοση αποφάσεως επιστροφής που τον αφορά, την άποψή του σχετικά με τη νομιμότητα της διαμονής του, την τυχόν εφαρμογή των άρθρων 5 και 6, παράγραφοι 2 έως 5, της εν λόγω οδηγίας, καθώς και τις λεπτομέρειες του τρόπου επιστροφής του.

Αντιθέτως, το δικαίωμα ακρόασεως σε οποιαδήποτε διαδικασία, όπως αυτό ισχύει στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/115 και, ιδίως, του άρθρου 6 της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι δεν υποχρεώνει την αρμόδια εθνική αρχή ούτε να προειδοποιήσει τον υπήκοο αυτόν, πριν από την ακρόαση που οργανώνεται ενόψει της εκδόσεως της εν λόγω αποφάσεως, ότι προτίθεται να εκδώσει έναντι αυτού απόφαση επιστροφής ούτε να του γνωστοποιήσει τα στοιχεία επί των οποίων σχεδιάζει να στηρίξει την απόφαση αυτή ούτε να του παράσχει χρόνο σκέψεως για να διατυπώσει τις παρατηρήσεις του, εφόσον ο εν λόγω υπήκοος έχει τη δυνατότητα να διατυπώσει, λυσιτελώς και αποτελεσματικώς, την άποψή του σχετικά με το παράνομο της διαμονής του και τους λόγους που δύνανται να δικαιολογήσουν, δυνάμει του εθνικού δικαίου, τη μη έκδοση αποφάσεως επιστροφής εκ μέρους της αρχής αυτής.

Το δικαίωμα ακρόασεως σε οποιαδήποτε διαδικασία, όπως αυτό ισχύει στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/115 και, ιδίως, του άρθρου 6 της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι ο παρανόμως διαμένων υπήκοος τρίτης χώρας μπορεί να προσφύγει, πριν από την έκδοση, εκ μέρους της αρμόδιας εθνικής αρχής, αποφάσεως επιστροφής που τον αφορά, στις υπηρεσίες νομικού συμβούλου ώστε να τύχει της επικουρίας του κατά την ακρόασή του από την αρχή αυτή, υπό τον όρον ότι η άσκηση του δικαιώματος αυτού δεν επηρεάζει την εύρυθμη διεξαγωγή της διαδικασίας επιστροφής και δεν διακυβεύει την αποτελεσματική εφαρμογή της οδηγίας 2008/115.

Πάντως, το δικαίωμα ακρόασεως σε οποιαδήποτε διαδικασία, όπως αυτό ισχύει στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/115 και, ιδίως, του άρθρου 6 της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη να αναλαμβάνουν τα βάρη της επικουρίας αυτής στο πλαίσιο της νομικής αρωγής.

(υπογραφές)